

OBSAH

Úvod (J. Škabrada) 12

I/ VESNICKÁ SÍDLA (J. VAŘEKA)

Vývoj vesnických sídel 20

Osídlování 20, Typy vsí 20, Nejstarší vsi a města 21, Vznik nových osad 22, Raabizační vsi 23, Zahušťování zástavby 23, Velikost obcí 26, Další vlivy na vzhled obcí 26

Půdorysné typy vesnických sídel 27

Návesní ves 27, Ulicová a silniční ves 29, Hromadná ves 30, Lesní lánová ves 30, Dvorcová ves 32, Plužina 32

II/ STAVEBNÍ TRADICE – DŮM (J. VAŘEKA, L. ŠTĚPÁN)

Nejstarší domy 36

Ikonomie východočeské vesnice a domu 39

Konstrukce domu 41

Roubené stěny 42, Úpravy roubených stěn 44, Podstávka, stěnové kleštiny 47, Trhanice 48, Jiné dřevěné konstrukce domových stěn 48, Krčkové stavby 48, Zdivo 49, Obkládka stěn 55, Dveře 55, Okna 60, Krov (vazba) 64, Střecha 65, Střešní krytina 68

Výzdoba štítů a průčelí 72

Podlomení 72, Podsíňový dřevěný dům 73, Kabřínc 76, Záklapa 76, Příčné prkno 78, Lomenice 79, Výzdoba zděných štítů a průčelí 89

Prostorové uspořádání domu 97

Půdorysné členění domu 97, Komorový typ 97,

Komoro-chlévní typ 98, Chlévní typ 99, Dvouprostorový dům 100, Další půdorysné členění 101, Zápraží 102, Patrové domy 103, Výměnkářské chaloupky 109

III/ INTERIÉR BYDLENÍ A DOMOVÉ OBYČEJE (J. VAŘEKA, L. ŠTĚPÁN)

Interiér domu 114

Vesnický interiér v krásné literatuře 114, Podlaha 114, Palanda, vnitřních stěn 115, Strop 115, Stůl, klenby 119

Topeniště 119

Dýmné jizby 119, Vyhřívací pece, kamna 119, Plotny-sporáky 121, Chlebové pece 122, Osvětlení 122, Komíny 123

Vybavení místností, nábytek 125

Světlice 125, Síň 129, Černá kuchyně 129, Komory a jiné místnosti 130, Hygiena 130

Obyčejí spojené se stavbou domu a s bydlením 130

IV/ DVŮR A HOSPODÁŘSKÉ STAVBY (L. ŠTĚPÁN, J. VAŘEKA)

Dvůr a usedlost 136

Stavební vývoj usedlosti 136, Obestavení dvora 136, Skupinový a hromadný dvůr 137, Čtyřboký dvůr 138

Chlévy, maštale, chlívky, ovčiny 141

Chlévy 141, Maštale 144, Vybavení chlévů a maštali 146, Chlívky 146, Ovčiny 146

Sýpky 147

Roubené sýpky 148, Zděné sýpky 149, Vestavěné sýpky 150

Stodoly 151

Nejstarší stodoly 151, Polygonální stodoly 153, Pilřové stodoly 154, Zděné stodoly 154, Architektonické prvky 155, Krytina stodol 156, Mlaty 156, Přístodolky 157, Příslušenství stodol 157

Dřevník, kůlna, podstáj 158

Sklepy, mlíčníky 160

Sklepy 160, Mlíčníky – haltýře 161

Studny a studánky 162

Ostatní drobné zemědělské stavby a oplocení 165

Včelíny 165, Holubníky 166, Ohrazení dvora 166

V/ DĚLNICKÉ BYDLENÍ (L. ŠTĚPÁN)

Bydlení zemědělských dělníků 173

Čeledníky (ratejny) 173, Deputátní byty 174, Bydlení při zemědělské usedlosti 175, Podružské chaloupky 175

Bydlení řemeslnických tovarůšů a průmyslových dělníků 176

Bydlení při drobných provozech 176, Nájemní domy 176, Společné bydlení 177, Obecní byty 180, Nájem v soukromí 180, Dělnické kolonie 180

Dělnické domky a nouzová obydlí 181

Dělnické domky 181, Provizória 183, Nouzové kolonie 184, Nemovitě kulturní památky dělnického bydlení 184

VI/ TECHNICKÉ STAVBY (L. ŠTĚPÁN)

Vlivy výrobních činností na stavební úpravy 188, Vliv pohonu na stavební úpravy, pohon lidskou silou 189, Pohon zvířecí silou 190, Větrný pohon 190, Vodní pohon 190, Vodotechnické stavby 191, Vodní kola 192, Vodní turbíny 193, Sekerníci 194, Architektonické prvky 195

Stavby pro zpracování zemědělských produktů na potraviny 198

Vodní mlýny 198, Obyčejné složení 200, Stoupa a krupník 201, Jahelka 204, „Poloumlelecké“ složení 204, „Umlelecké“ složení 205, Větrné mlýny 206,

Olejny 208, Sušárny ovoce 211, Varny povidel 213, Palírny lihu 214, Sušárny čekanky 215, Škrobárny 217

Stavby pro dřevovýrobu 217

Stavby pro plavení dřeva 217, Vodní pily 218, Pily „horizontálky“ 220, Stupníky pro drcení kůry 221, Mletí pilin 222, Varny smůly 223, Milife 223, Kolomazní pece 224, Draslovny 225

Stavby pro plátenickou, soukenickou a kožedělnou výrobu 226

Sušárny lnu a konopí 226, Další způsoby sušení lnu 227, Drobné mechanické tírny 227, Přádelní dílny 230, Tkalcovské světnice 231, Mechanické tkalcovny 232, Bělidla 233, Plátenické valchy 235, Mandly 235, Barviřské dílny 235, Plátenické domy 236, Soukenické valchy 237, Koželužské dílny a valchy, jirchářské dílny 239

Železářská výroba a kovozpracovatelské dílny 240

Železářské pece 241, Kujníci a kovací hamry 242, Nožičské brusírny 242, Kovárny 243, Pilníkářské dílny 245, Klempířské a kovotačiteléské dílny 248

Cihelny a vápenky 250

Stavby pro sklářskou a keramickou výrobu 252

Sklářské stupníky a draslovny 252, Sklářské brusírny a mačkárny 253, Brusírny kamenů 257, Hrnčířské dílny a klejtovny 258

Papírny 258

VII/ VYBAVENÍ VESNICKÝCH SÍDEL (L. ŠTĚPÁN)

Náves, rychta a obecní stavby 264

Návsi 264, Rychty 266, Pastoušky 266, Hasičské kůlny 266, Domky pro obecní chudé 268, Školy 268, Hospody 272, Formanské hospody 273, Lázeňské hospody 274, Horské boudy 275, Lázně 277

Dopravní stavby 277

Cesty 277, Značení cest 279, Mýta 280, Celnice 280, Kamenné mosty 282, Dřevěné zastřešené mosty 284

VIII/ SAKRÁLNÍ STAVBY (J. VAŘEKA)

Kostely a kaple 288

Dřevěné kostely 288, Nejstarší dřevěný kostel (Broumov) 290, Ostatní dřevěné a polodřevěné kostely 292, Přenesené roubené kostely 298, Dřevěné kaple 301, Zděné kostely a kaple 302

Zvonice 303

Dřevěné zvonice 304, Soupis dřevěných a polodřevěných zvonice 306, Zděné zvonice 308, Drobné sakrální objekty 308

IX/ PAMÁTKY LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ A JEJICH OCHRANA (L. ŠTĚPÁN)

Význam lidových staveb 312, Záchrana lidových staveb do roku 1945 312, Záchrana a využití objektů lidového stavitelství po roce 1945 314, Expozice lidového stavitelství v Souboru lidových staveb a řemesel Vysočina 317, Závěr 322

Seznam zkratk 326

Poznámky 327

Základní literatura 337

Kresebná a fotografická dokumentace

z archívů a muzeí 339

Summary 340

Resümee 345

Místní rejstřík 351